

Büyüme İçin Sosyal Uyum

Sosyal uyumun (*social cohesion*) ekonomik büyümeyi artırdığı yönünde büyük bir literatür var². Uyum içinde olan bir toplumda, etnik, dini ve farklı kimlik grupları arasında işbirlikleri artar. Emek ve sermaye pazarlarında, eğitim sisteminde sınıfsal farklılıklardan kaynaklı ayrımcılığı önleyici normlar vardır. Beraber çalışan, beraber üreten, farklı sosyal kimliklere sahip olsa da aynı haklardan yararlanan insanların oluşturduğu toplumlarda, ekonomik büyümenin neden daha fazla olacağını bu yazıda özetleyeceğiz.

İlk olarak sosyal uyum bilgi toplama, iletişim ve sözleşme uygulamaları gibi ekonomik takaslarda açığa çıkan işlem maliyetini azaltır. Farklı kimlik grupları arasında güvenin ve işbirliğinin az olduğu toplumlarda ekonomik işbirliklerin maliyeti daha yüksek olacağı için ekonomik aktiviteler kısıtlanacaktır.

İkinci olarak sosyal uyum, bireyler arasındaki müşterek ilişkiyi artıracığından, bireylerin kamu mallarına olan talebi ve bu malların tedariki ile ilgili istekleri uyumlu olacaktır. Kamu yararı güden hizmetlerin artışı milli gelire olumlu bir katkı sağlayacaktır. Ampirik çalışmalar farklı sosyal kimliklere sahip bireylerden oluşan (heterojen) toplumlarda oluşan eğitim, sağlık, yol, atık yok etme gibi kamu yararına sahip hizmetlerin daha az miktarlarda yapılabilirdiğini göstermiştir.³ Sosyal bilinç ve uyumun yüksek olduğu toplumlar, homojen bir yapıya ihtiyaç duymadan, kamu kaynaklarının kamu yararına kullanılabilmesi için daha işbirlikçi ve müşterek davranabilecektir.

¹ <http://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/1346/Yasemin+Satir+Cilingir>

² Bknz. Foa (2011).

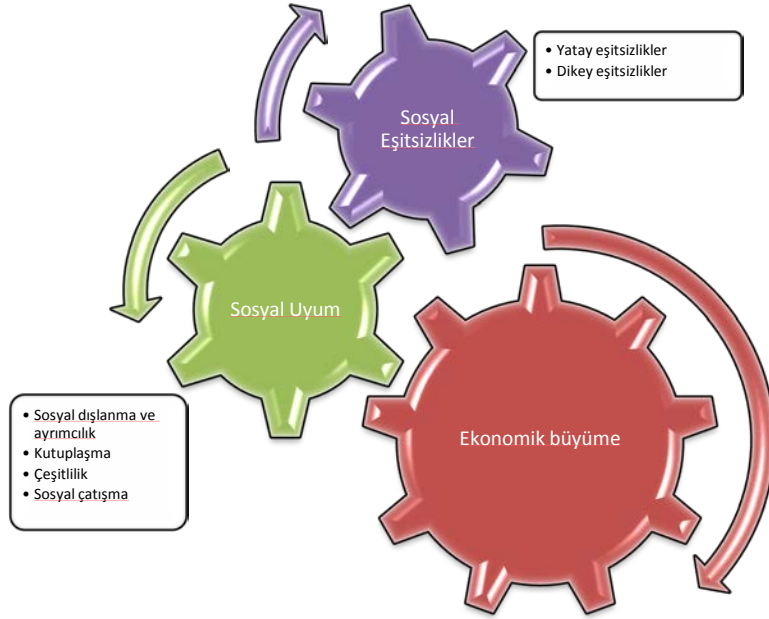
³ Bknz. Alesina vd. (2005).

Sosyal uyum yoksunluğu, bir toplumu sosyal çatışmalara, şiddete ve olası ayrılıkçı gruplara karşı daha savunmasız yapar. Örneğin, Fao (2014), 1990 yılı için hesaplanan sosyal uyum endeksi ile 1991-2008 yılları arasındaki sivil çatışmaların sürelerini ve ölümleri karşılaştırmıştır. Sosyal uyum endeksinde 1 birimlik düşüş, çatışma süresini 4,5 yıl uzatmış ve ölümleri artırmıştır. Kısacası, bir sivil çatışma başladığında, çatışmanın süresini ve şiddetini, çatışma anındaki toplumsal uyum ve direnç belirlemektedir. Toplumsal çatışmaların, terörün ve sınıfsal kavgaların sermaye oluşumuna ve ekonomik büyümeye olan negatif etkisi akademik çalışmalarla da kanıtlanmıştır. Gruplar arası şiddet, ülkedeki fiziksel ve beşeri sermayeyi yok edebilir, beyin göçüne neden olabilir, yabancı yatırımları uzaklaştırabilir. Bu gibi nedenlerden dolayı bir yıl süren bir iç savaşın ekonomiye maliyeti %2,2 puanlık bir büyüme kaybıdır.⁴

Son olarak, sosyal uyumun bölüşüm, üretkenlik ve verimlilik üzerine olan etkisi ekonomik büyüme ile de ilişkilidir. Bir ekonomide etkin bölüşüm (sosyal verimlilik) için kaynakların toplam ekonomik refahı maksimize edici şekilde dağıtılması gerekir. Lakin toplumsal uyum yokluğu sonucunda oluşan kimlik ayrımcılığı ve sosyal dışlanma, ekonomik kaynakların ideal bölüşümü dışında paylaştırılmasına yol açabilir. Örneğin, herhangi bir sosyal grubun, diğer dini veya etnik bir grupla çalışmak istememesi, işverenlerin azınlık gruplardan kalifiye elemanları işe almaması, üretimin ehline yaptırılmaması gibi sonuçlar doğurabilir. Dahası, azınlıkların eğitim, ulaşım ve sağlık gibi sosyal hizmetlere erişimi engellenirse, beşeri sermayenin ve üretkenliğin azalması işten bile değildir.

⁴ Bknz. Collier (1999).

Şekil 1: Sosyal Dengeler ve Ekonomik Büyüme Çarkı

Sosyal uyum yoksunluğunun doğuracağı ekonomik maliyetler büyüktür. Peki, nedir bu sosyal uyum? Biz Türkiye olarak birbirine bağlı bireylerden oluşan bir toplum muyuz? Türkiye olarak sosyal uyumu nasıl arttırabiliriz? Türkler, Kürtler, Aleviler derken 2,5 milyon Suriyeli mülteci yeni denklemin neresinde?

Etnik, Dini ve Dile Ait Çeşitlilik

Yakın bir zamana kadar sosyal uyum kavramının değil toplumsal çeşitliliğin büyüme üzerine olan negatif etkisi tartışılıyordu.⁵ Yeni araştırmalar dini, etnik ve dile ait bölünmelerden ziyade, bu topluluklar arasında doğan eşitsizliklerin sosyal uyumun varlığını ve dolayısıyla ekonomik büyümeyi etkileyen hususlar olduğunu göstermiştir.⁶ Gruplar arasında doğan sınıfsal ya da kimliğe dayalı eşitsizliklere toplumsal *yatay eşitsizlikler* adı verilir. Bireyler arasındaki eşitsizlikleri kapsayan *dikey eşitsizlikler*den bu yönüyle ayrılan yatay eşitsizlikler, sosyal uyumu erozyona uğraticı etkiye sahiptir. Bir topluluk farklı dini, etnik kümelerden oluşmasına rağmen, sosyal kurumlar farklı gruplar arasındaki ayrımcılığı giderecek şekilde tasarlandıysa, farklılıklara rağmen sosyal uyumdan söz edebiliriz. Keza dini ve etnik açıdan homojen bir yapıya sahip bir topluluk, ekonomik gücü ve politik gücü elinde bulunduran gruplar etrafında da kutuplaşabilir.

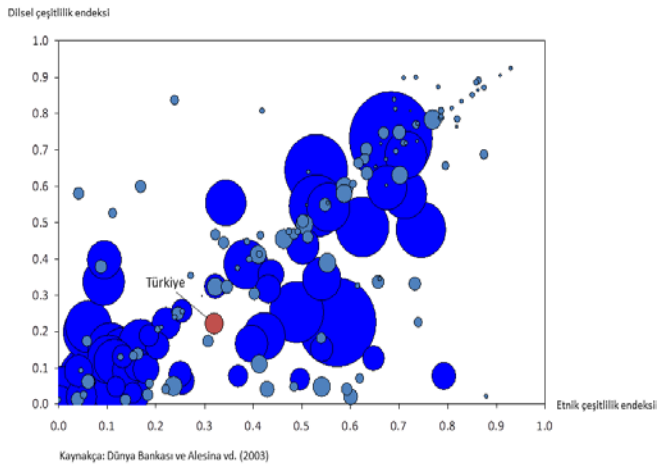
Aşağıda Şekil 1'de Alesina vd.'nin 2003 yılında yayınladığı ülkelerin dilsel ve etnik çeşitlilik endeksleri ve (balonların çapı hesaplanırken) bu ülkelere ait 2000 yılı kişi başına düşen cari dolar hesaplı milli gelir kullanılmıştır. Etnik ve dilsel çeşitlilik ve ülkelerin refah seviyeleri arasında negatif bir ilişileşim gözlenmemektedir. Etnik çeşitliliğin çok olduğu ABD, Singapur, Katar gibi ülkelerde

⁵ Bknz. Easterly ve Levine (1997), Alesina vd. (2003).

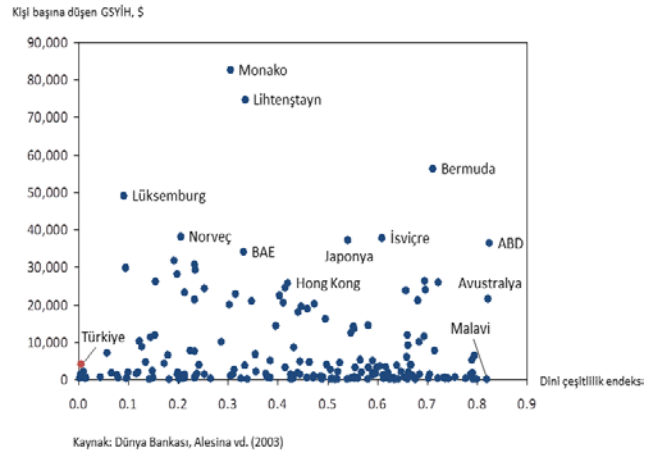
⁶ Bknz. Stavaren ve Pervaiz (2015), Foa (2011).

göçmenlerin iş gücüne katkısı, ekonomik anlamda olumlu faydalar gösterebilmektedir. Afrika ülkelerinde ise aynı durum iç savaşlara, çatışmalara yol açtığı için çeşitliliğin sosyal yapıya ve ekonomiye olumsuz etkisi söz konusu olabilir. Benzer bir çalışmayı Şekil 2’de dini çeşitlilik endeksi kullanarak da tekrar edebiliriz. Bu yüzden büyüme hesapları ve ekonomi yönetimi yaparken göz önünde bulundurulması gereken çeşitliliğin kendisi değil, bu çeşitliliğin nasıl yönetildiğidir. Bu yönetimin sonucu da sosyal uyum seviyesini doğuracaktır. Türkiye, diğer devletlere göre orta düzeyde olan sosyal çeşitliliğinden en iyi şekilde faydalanacak politikaları tasarlamak zorundadır.

Şekil 2: Kişi başına düşen milli gelire göre ve etnik/dile ait çeşitlilik

Şekil 3: Kişi başına düşen milli gelir ve dini çeşitlilik

Türkiye’de yaşayan farklı etnik gruplara halihazırda 2,5 milyon Suriyeli mülteci de eklendi. 2000 yılların verilerine kıyasla artık daha da çeşitli bir ülkeyiz. Bu çeşitlilikten emek ve sermaye piyasasında nasıl yararlanabileceğimiz bizim elimizde. Refaai Hamo gibi bilim adamlarını ABD’ye kaptırıp kaptırmamak da...⁷ TEPAV’ın hazırladığı “[Göçün Ardından Suriye ile Ticari İlişkiler](#)” raporunun verilerine göre 2014 yılında Suriyeliler ortaklığı ile Türkiye’de 1257 firma kurulmuştur. Bu gibi ekonomik aktiviteler çeşitliliğin faydalı ilişkilere yönlendirilebileceğinin kanıtıdır.

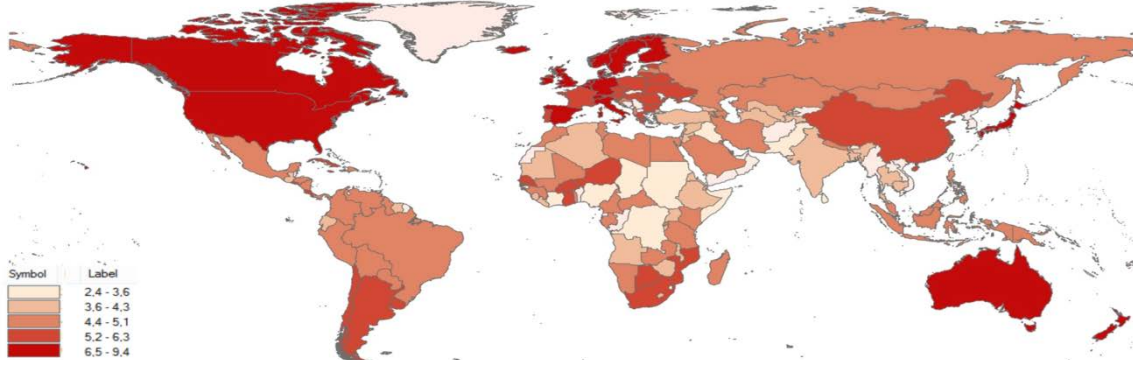
Sosyal Uyum

Ülkeler için sosyal uyum endeksi hazırlayan araştırmacılar farklı birçok veriyi kullanmaktadır. Etnik ve dini gruplar arasındaki gerginlikler, azınlıkların topluma entegrasyonu, farklı toplumsal gruplar arasındaki gelir ve eğitim farklılıkları gibi onlarca verinin toplamından oluşan sosyal uyum endeksleri OECD ve ISS gibi kurumlar tarafından yayınlanmaktadır. 2011 yılında yayınlanmış ve 2005 yılına kadar olan verileri kullanan OECD raporuna göre; sosyal uyum sıralamasında Türkiye 155 ülke içerisinde 120. sırada bulunmaktadır. Şekil 3’teki Dünya haritasında da görüldüğü üzere Türkiye ekonomik anlamda ortağı ve rakibi birçok ülkeden toplumsal uzlaşma anlamında

⁷ <http://www.tepav.org.tr/tr/blog/s/5487>

geride kalmıştır. Bu sonucu doğuran en büyük etken ise ülke içindeki siyasi kutuplaşma, Kürt sorunu ve PKK terörüdür.

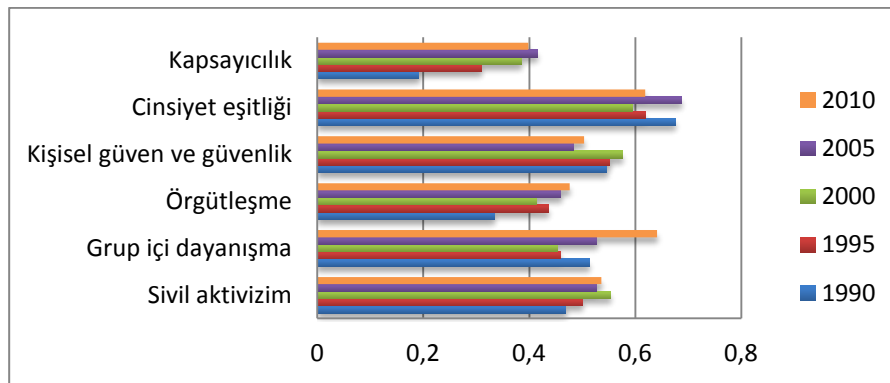
Şekil 4: OECD sosyal uyum endeksi, 2005

Kaynak: Roberto Fao. 2011. "The Economic Rationale for Social Cohesion". Perspectives on Global Development, OECD Development Centre. Paris: OECD. TEPAV hesaplamaları

Gruplar arası sosyal uyum endeksine göre bir hayli kötü durumda olan Türkiye, grup içi uyum ve işbirliği konusunda farklı bir tablo çizebiliyor. Uluslararası Sosyal Bilimler Enstitüsü (ISS)'nün yayınladığı Sosyal Kalkınma Endeksleri, 200'den fazla ülke için 5 yıl aralıklarla grup içi sosyal uyum, örgütlenme, cinsiyet eşitliği, azınlıkların topluma dahil (kapsayıcılık) gibi konuları inceliyor. Endeksler 0-1 arasında ve endeks bire yaklaştıkça ilgili konuda gelişim sağlanıyor. Şekil 5 ve Şekil 6'da Türkiye için 1990-2010 arasındaki endeksler grafikleştirilmiştir.

Şekil 5: ISS Sosyal Kalkınma Endeksleri - Türkiye

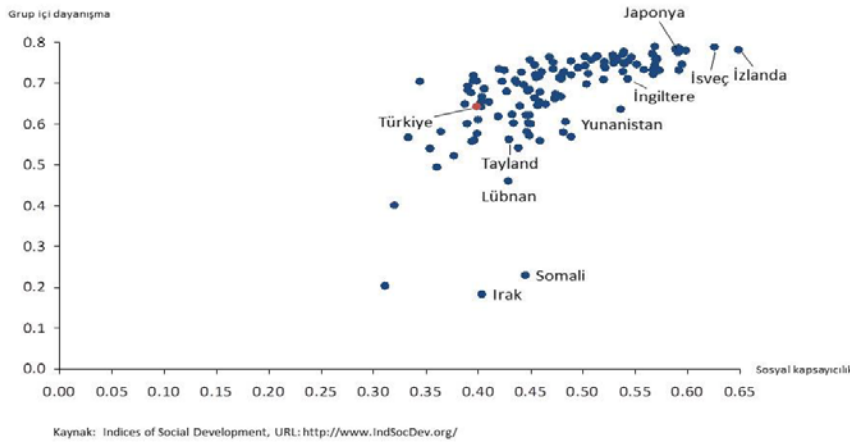

Kaynak: Indices of Social Development, URL: <http://www.IndSocDev.org/>

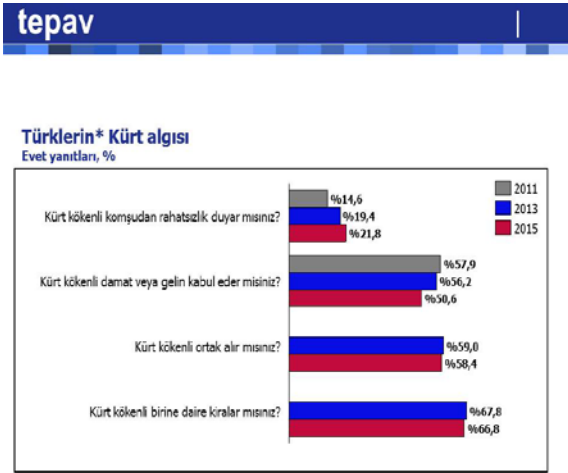
Veriler Türkiye'nin giderek kutuplaştığını da göstermektedir. Farklı sosyal kimliklere ait bireyler arasında sosyal işbirliği azalırken, kendini aynı gruba/örgüte/kimliğe ait hisseden insanlar arasındaki uyum giderek artmaktadır. Politika yapıcılarının bu durumu göz önünde bulundurarak, aidiyet değil toplumsal kapsayıcılık ve yatay eşitsizlikler için harekete geçmesi gerekebilir.

Dahası Türkiye, azınlıkların toplumsal konulara dahil konusunda kötü bir skor elde ediyor. Bu gibi endeksler hesaplanırken farklı birçok ankete başvurulur.⁸ Anket cevapları kişisel algılar üzerinedir. Toplumsal yatay eşitsizliklerden ziyade algılanan yatay eşitsizlikler ve bu algıların sosyal tutumları nasıl şekillendirdiği şüphesiz ki anket cevaplarını etkilemektedir.⁹ Sosyal kalkınma politikaları hem gerçeklerle hem orta vadede algılarla mücadele edecek şekilde tasarlanmalıdır.

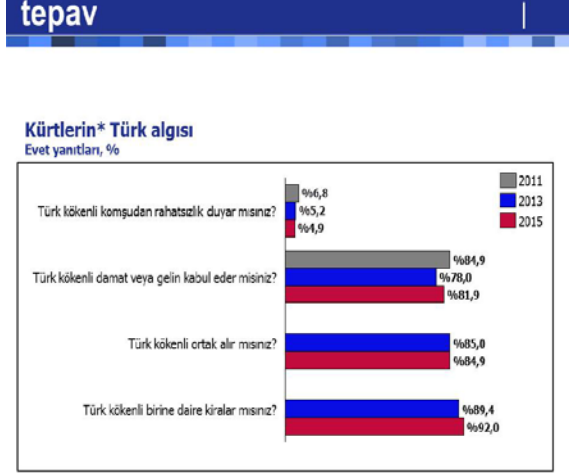
Şekil 6: Azınlıkların topluma dahil ve grup içi uyum

Şekil 7: Türklerin Kürt Algısı

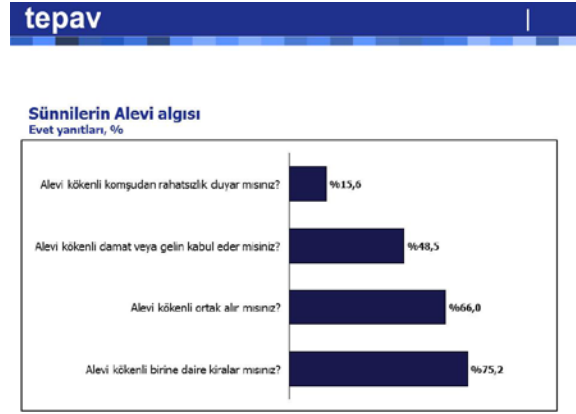
Şekil 8: Kürtlerin Türk Algısı

⁸ Bknz. World Value Survey, Afrobarometer, Latinobarometer, International Survey Programme.

⁹ Bknz. Lübker (2004) ve Han vd. (2012).

Şekil 9: Sünnilerin Alevi Algısı

TEPAV'ın 2011, 2013, 2015 yıllarında tekrarladığı Kürt meselesini ve toplumsal algıları ölçmeye yönelik anketlerde farklı sosyal kimlikler arası uzlaşmayı ve uyumu ölçebilecek sorular var.

Şekil 7 ve 8'de 2011, 2013 ve 2015 yılları için Türklerin ve Kürtlerin birbirlerine yönelik algıları, Şekil 9'da ise 2015 yılında Sünnilerin Alevi algısı gösterilmektedir. Özellikle evlilik ve komşuluk ilişkilerinde Türk-Kürt ayrımındaki artış dikkat çekicidir. Alevi algısı ise dini bir ayrışım olarak görüldüğünden Sünni toplum nezdinde etnik

ayrışimlardan daha kuvvetli bir etki yapmaktadır. Tüm bu veriler Türkiye'nin farklı sosyal grupların birbiriyle uzlaşmasını kuvvetlendirici dile ve siyasi anlayışa ihtiyacı olduğunu da göstermektedir.

Diğer taraftan Türkiye'nin 2011, 2013 ve 2015 yılı yıllık büyüme rakamlarındaki azalış ile Türklerin Kürt algısındaki gerileme dikkat çekici. Daha detaylı bir araştırma ile sosyal uyum ve büyüme arasındaki küresel çalışmalar, Türkiye özelinde tekrar edilebilir. İl veya ilçe bazlı sosyal uyum kriterleri ile iş yapma kolaylıkları, büyüme oranları, sektörel işbirlikleri karşılaştırılabilir.

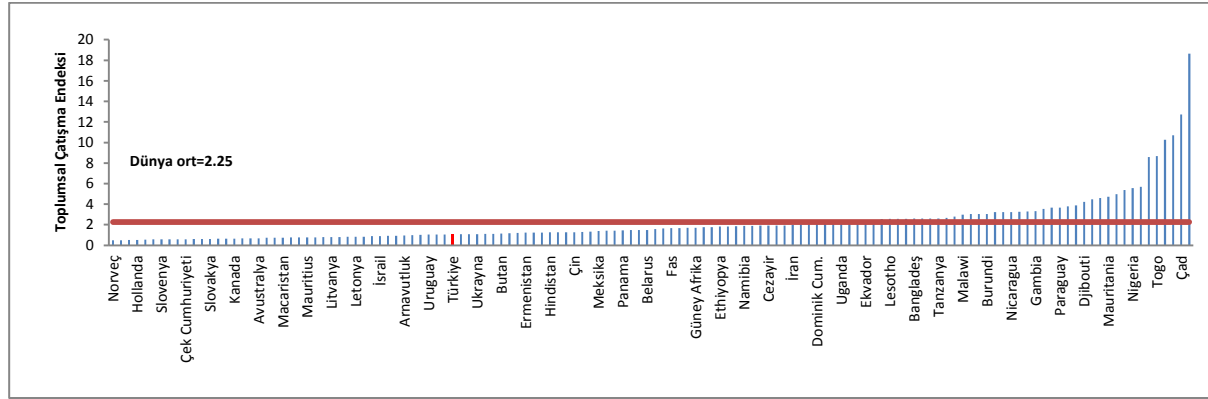
Sene	1998 Sabit fiyatlı GSYİH % değişim, büyüme	Kürt kökenli komşudan rahatsızlık duyar mısınız? (evet %)	Kürt kökenli gelin-damat kabul eder misiniz? (evet %)
2011	8.8	14.6	57.9
2013	4.2	19.4	56.2
2015	3.4	21.8	50.6

Toplumsal Çatışma

Sosyal uyumun ekonomik büyümeye etki eden kanallarından birisi toplumsal çatışma ve şiddet ile olan ilişkisidir. Toplumun farklı sosyal grupları arasında olan çatışmanın ve ayrımcılıkların ekonomik büyümeye negatif etkisi akademik çalışmalarda gösterilmiştir.¹⁰ Toplumsal çatışma ve toplumsal çatışmaları etkili şekilde yönetecek kurumların eksikliği ülkeleri ekonomik krizlere karşı daha kırılgan yapmaktadır. Toplumsal uyum, toplumsal çatışmayı engellediği ve kırılgan dönemlerde ortaya çıkabilecek çatışmaları büyümeden yönetebilecek kurumlar üretebildiği için bir kez daha önem kazanmaktadır.

Kore Samsung Ekonomik Araştırma Kurumu, OECD ülkeleri için toplumsal çatışma endeksi yayınlamaktadır.¹¹ Gelir dağılımı eşitsizliğinin demokrasi endeksine ve devletin etkinlik endeksine oranı olarak hesaplanan çatışma ve çatışma yönetim verilerine göre Türkiye OECD ülkeleri içerisinde toplumsal çatışmalar açısından kırılgan bir pozisyonundadır. Aynı yöntemi kullanarak 2014 yılı için hazırladığımız sosyal çatışma endeksi Şekil 10'de Dünya çapında, Şekil 11'de OECD ülkeleri özelinde kullanılmıştır.¹² Toplumsal çatışma Afrika ve Orta Doğu ülkelerinde bir hayli fazladır. Ancak Türkiye OECD ülkeleri ile kıyaslandığında özellikle devlet etkinliğinin bir hayli düşük seyretmesi Türkiye'yi toplumsal çatışmalar açısından kırılgan yapmaktadır. Devletin etkinliği endeksi ile kamu hizmetlerinin kalitesi ve kalite algısı, kamu hizmetlerinin siyasi baskılardan muafiyeti, politika tasarımının ve uygulanış yöntemlerinin kalitesi ve hükümetin bu politikalara bağlılığı ölçülmektedir. Demokrasimizin hala gelişmekte olması, devlet kapasitesinin politika yapma ve uygulama sürecinde etkinliğini yeterince artıramaması ve tüm bunların gelir eşitsizliği ile birleşmesi, Türkiye'yi toplumsal çatışmalar açısından riskli konuma sokmaktadır.

Şekil 10: Dünya Toplumsal Çatışma Endeksi

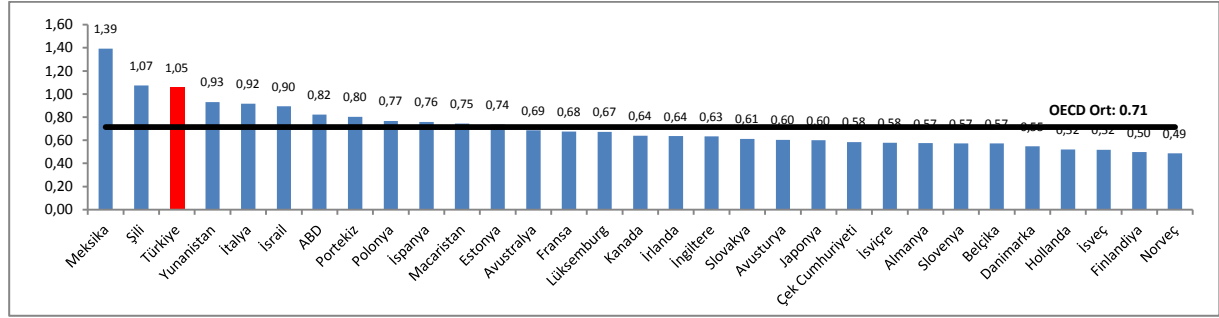
Kaynak: TEPAV hesaplamaları

¹⁰ Bknz. Rodrik (1998), (1999).

¹¹ Bknz. June (2009).

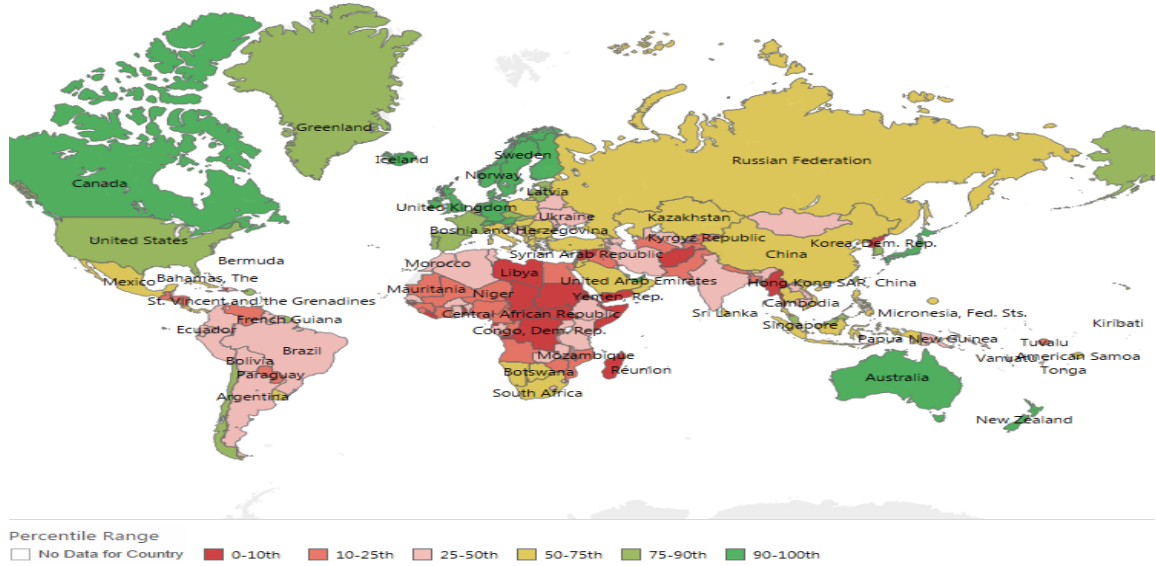
¹² çatışma endeksi = $\frac{\text{gelir eşitsizliği}}{(\text{demokrasi endeksi} + \text{devletin etkinliği})/2}$. Gelir eşitsizliği Dünya Bankası'nın hazırladığı Gini endeksi, demokrasi endeksi Center for Systematic Peace'in PolityIV projesinden ve devletin etkinlik endeksi (effectiveness of government) Dünya Bankası'nın Worldwide Governance Indicators veri setinden alınmıştır. Gini endeksi için ülkelerin en son yayınlanan değeri, diğer endeksler içinse 2014 yılı verileri kullanılmıştır.

Şekil 11: OECD Ülkeleri Toplumsal Çatışma Endeksi

Kaynak: TEPAV hesaplamaları

Şekil 12: Devletin Etkinliği, 2014

Kaynak: [Kaufmann D., A. Kraay, and M. Mastruzzi \(2010\), The Worldwide Governance Indicators: Methodology and Analytical Issues](#) The Worldwide Governance Indicators are available at: www.govindicators.org

Sonuç

Etnik, dini ya da dile ait çeşitliliğin toplumların ekonomik yapısına direkt bir etkisi yoktur. ABD gibi çeşitliliği beşeri sermaye olarak kullanabilen ve çeşitlilikten ekonomik çıkar sağlayabilen toplumlar vardır. Diğer taraftan, Afrika ülkelerinde olduğu gibi, çeşitlilikten kaynaklanan gruplar arası eşitsizlikler ve ayrımcılıklar toplumsal kavgaları da tetikleyebilir. Bu toplumsal kavgaları yönetebilecek kurumların eksikliği, sermaye çöküşüne ve dolayısıyla ekonomik buhranlara yol açabilir. Tüm bu durumları önlemek için sosyal uyumu sağlayacak kurumların varlığına ihtiyaç duyulur. Farklı sosyal gruplar arasında olabilecek toplumsal ayrımcılıklarla savaşarak söz konusu gruplara aynı kamu hizmetlerini sağlamayı hedef edinen kurumlar, toplumsal yatay eşitsizlikleri azaltacak, toplum bilincini ve uyumunu geliştirecektir. Sosyal uyum ise ekonomik ve ticari ilişkilerde bireyler arasında güveni ve işbirliğini sağladığı, kalifiye elemanları kimliğine göre emek dünyasından dışlamadığı, toplumsal kavgaları önlediği ve kamu politikalarını hızlandırabildiği

için ekonomik büyümeye katkı sağlayacaktır. İşte bu durum, sosyal çeşitliliğin başarılı yönetimidir.

Mülteci göçü ile birlikte, Türkiye'nin etnik haritası giderek çeşitlenmektedir. Çeşitliliği toplumsal kavgaya değil de avantaja çevirebilmek için politika yapıcılarının sosyal uyumu artıracak önlemler alması acil eylem planı olmalıdır. Türkiye giderek kutuplaşmaktadır. Aynı sosyal gruba ait insanlar arasında işbirliği artarken farklı gruplar arasında sonuç iç açıcı değildir. Hâlihazırda toplumsal kavgalara kırılganlığı yüksek olan Türkiye'nin, sosyal uyum yönetişimi konusunda öğrenmesi gereken çok şey vardır.

Kaynakça

Alesina, A., Devleeschauwer, A., Easterly, W., Kurlat, S., & Wacziarg, R.. 2003. Fractionalization. Journal of Economic Growth, 8(2), 155–184.

<http://link.springer.com/article/10.1023%2FA%3A1024471506938#page-1>

Alesina, Alberto F. and La Ferrara, Eliana. 2005. *Ethnic Diversity and Economic Performance*. Journal of Economic Literature, 43, 762–800.

<https://www.aeaweb.org/articles.php?doi=10.1257/002205105774431243>

Easterly, W., & Levine, R. 1997. *Africa's growth tragedy: Policies and ethnic divisions*. Quarterly Journal of Economics, 112(4), 1203–1242.

http://www.hks.harvard.edu/fs/pnorris/Acrobat/stm103%20articles/Easterley_Levine_Ethnic_Divisions.pdf

Easterly, William, Ritzen, Jozef & Woolcock, Michael. 2006. *Social cohesion, institutions and growth*. Economics & Politics 18(2): 103-120. http://www.cgdev.org/sites/default/files/9136_file_WP94.pdf

Foa, Roberto. 2011. *The Economic Rationale for Social Cohesion*. OECD.

<http://www.oecd.org/development/pgd/46908575.pdf>

Han, C., Janmaat, J.G., Hoskins, B. and Green, A. 2012. *Perceptions of Inequalities: implications for social cohesion*. The Centre for Learning and Life Chances in Knowledge Economies and Societies:

<http://www.llakes.org>

ISS Indices of Social Development: <http://www.indsocdev.org/data-access.html>

June, Park. 2009. *Korea's Social Conflict and Its Economic Cost*. Korea Samsung Research Institute:

http://www.seriworld.org/01/wldissueV.html?mn=B&mncd=0203&p_page=9&key=20090715000001

Lübker, Malte. 2004. *Globalization and perceptions of social inequality*. Policy Integration Department World Commission on the Social Dimension of Globalization International Labour Office:

<http://www.rrojasdatabank.info/inequality/SSRN-id655762.pdf>

Polity IV Project, Integrated Network for Societal Conflict Research:

<http://www.systemicpeace.org/inscrdata.html>

Rodrik, Dani. 1999. *Where Did All the Growth Go? External Shocks, Social Conflict, and Growth Collapses*. Journal of Economic Growth, Volume 4, Issue 4, pp 385-412.

<http://link.springer.com/article/10.1023%2FA%3A1009863208706#page-1>

Rodrik, Dani. 1998. *Globalisation, Social Conflict and Economic Growth*. The World Economy, Wiley Blackwell, vol. 21(2), pages 143-158, 03. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1467-9701.00124/abstract>

Staveren, van Irene & Pervaiz, Zahid. 2015. *Is it Ethnic Fractionalization or Social Exclusion, Which Affects Social Cohesion?* Social Indicators Research. <http://link.springer.com/article/10.1007%2Fs11205-015-1205-1>

Worldwide Governance Indicators: <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#home>